

БИРГИ БОЛГАШ СӨӨЛГҮ ТУЛЧУУШКУН

...Чаа-ла 19 харлаан Михаил Бухтуевтин баштайгы болгаш сөөлгү тулчуушкуну Черны Броды демир-орук станциязынга болган. Шаан халлаашкын дүштөккүн 12 шахта эс-лээн. Адазынын өжээни пегей алып дээш фронтуже айт-танган оол ол тулауушкунга мөгүдөп дүкүрөөдөн. Каа ма-шинаны башкарыныга чык өөрөнп алган болгаш, оозун-га бүзүрээри кончуг.

Михаил бурунгаарлап ора, люкту ажиткаш, ынай-бээр көргүлээ. Тангыры экипаж — лейтенант Сорокиннин маши-назы кожаланчыл келген, кон-чуг дүргөн бурунгаарлапкан.

— Михаил, чылды калба, дүргөдө! Сорокиннин экипаж-кынын изи-биле дүргөдөйт!
— Диннадым, командир!

Бухтуевтин экипажынын ко-мандири гвардейжи лейтенант Комаров дуржулгалык коман-дир. Оон эрткен танкынын изи-биле дээшине ужур бар. Мурнувуста оотулаш шөлду миналап каан боор деп, Ми-хаил ам-на билип каан. Шы-нап-ла, Бухтуевтин танкызынга кожаланчыл келген бир маши-на хөр-хөертөп чалбынталы берген. Удаткан чок база бир танк чашыс черге тыркыла-нып турупкан — илчирбесин минага үзө шаптырганы ол.

А Сорокиннин экипажи мо-торунун бар-ла күжү-биле ка-раннадып бар-ла чыккан. Ми-хаил ол танкынын изин чан-дыр бастырбайн чораш, мур-нуку одурутга үнүп келген.

Сорокиннерин танкызы де-дир өндөш дээш хөварлаг бол-ганда барык-ла часты берген. Бухтуев оон чыпшыр чаны-биле оя халыткаш, чааскаан мурнуку одурутга барган. Чугле бурунгаарлаардан өске арта чок. Михаилдин ам ис-тээр оруу чок, рычагтары ол-бо тырткылап, машиназынын бар-ла күжү-биле бурунгаар-лапкан. Машина өрү-куду кушталырга, бирде дээр көс-түр, бирде чер көстүр.

Бир дөңгүлөштөп куштаалдыр халыткаш, Михаил мурнука батарея боолап турганын кө-рүп каан.

— Мурнувуста батарея боо-лап тур, эш командир! Олче дорт тудуптайн.

— Э-хей! Чуура бастыр!
Бухтуев пушканы сая дорт-ла чылча бастырып эрткен, баштайгы олчага таварышкан эр, дараазында от точказынче углапкан. Ол батареяны фа-шистери дээш ынай болган.

Командирнин дужаалы ку-лакка динналган.

— Батарея артынга ажит-талдыр турувут!

Экипаж аңаа ажитталып ал-ган, дайзынын аар үгер-боо-ларыңче от ажиткаш туруп берген. Бир шаң хире тул-чуушкунунун соонда, Тумаров-ка суур хосталган. Танкистер-ни кезек када дыштандырып,

чемгерген. Душ соонда Чер-ны Броды станцияже шаан халлаашкын кымырның бөжө-келни чоруткан. Ол станция-нын девискээрин база кайы-уг-биле кымырнын халлаш кирерин картага айттып тур-ган, танкистерге тайылбырлап берген.

Черны Броды стратегияг тугула станция. Бичанганш немецтерини ону камгалааны-даа кончуг. Тулчуушкун ка-тап күштөтөген. Бухтуев биче-жек тей кырынга үнүп кээр-ге, станция адыш оюунда чү-вө дег көстүп келген. Оон, бе-ттинде огу шөлчүгөш бар, ону эрте бээр-ге-ле, станциянын кыдыкы бажынаары. Танкы-лар улуг дүргөдөвейн-даа боо-ларынаан, бурунгаарлап-ла турган. Оларнын чамдыктары дөлгөм шөл ортүзүндө өдтөн-дир аттыргылаткан. Станция-дай кончуг күштүг үгер-боо-лар-биле алып турары черле-илден. Күштүг снарядтар дээпкен тонкылар доразы-на хуякталы бээр болган. Бух-туев оя бүтүпү эскерил би-липкеш, база-ла бар шаан-би-ле бурунгаарлапкан. Дини-нерге ок дөгбөс деп чүвө ол-ла болгай — караңдыр шурадып ооган танк орта ка-йы шыгааттынар ийик. Ми-хаил дуржулга чок-даа бол, ону демия-не эскерипкен. Де-

мир-орук станциязында шим-чел чоруп турган поездилер-нин аразында бүгү боду куяк-биле шыптырган, бронепоезд аай-дөдир шамчеп чоруп тура-рын Бухтуев чокшулап кел-геш, эскерип каан. Мере мелээ берилтер ирги мен бе дээш улам магадылаан — аныч оол-дун караа кайын чазар ийик, шынап-ла, бронепоезд. Стан-ция бажынын артындаан ажык черже үнүп келгеш, от ажыда бээр болган. Танкы-ларын өрттөндөр берип турган чүвө бо-дур деп, Михаил ам-на билген.

— Эш лейтенант! Бронепоез-диден боолап турлар! Стан-ция артындаан үнүп келгеш, боолап тур!

Ол аразында танк бронепоез-дидини чоруп турганы чал орукка чокшулап келген. Каш удаа боолаан, куяк-каң-га танк үгер-боозунун огу диниыр боор бе, серт-даа ди-вөө! Хөертөп бир-ле чүвө чы-жырт-ла дээш. Чанык соккан чүвө башыш болган соонда, от-көс кызыш дээш — танкыга снаряд дээпкен. Тынар арга чок — изиг ол, кара иш. Ди-ринг үнүп болурунун кара чан-гыс аргазы — танкынын люк-тарындаан үнө халааш, өрттөнип хыл турган комбизоннарын дүргөн-не өжүрүп алыры ол турган.

...Медерелин оскунуп каап чоруп орган Михаилдин ху-лааныга командири Комаровтун үнү динналган:

— Бронепоезддан тараннап дүжүрдүвүс. Бобруйск дээш бурунгаар! Байырыг, эштер! Эрес-дидим экипажтын ол сестерин кожа чоруп орган эш-өөрү сөөлгү катап дин-наан.

Ыш-бузу дээрге чедир шаш-тыгып бургураан кызыл от танк халдып келген уу-биле чал кырыңче үнө халааш, бронепоездини моңнаарга, ол рел-степ чайлып бады барган. Ол душта коргунчуг частыныкын кызыш дээш...

Кыдыг-кызыгаар Тыва чер-нин төлөпиг огу, аныч ук-туг Михаил Артемович Бухту-евтин башкарган экипажи ын-дыг маадырлыг чорукту кыл-ган.

...Идет, Михаил Бухтуев Ты-ва чурттуг оол. Ол Тожу рай-онуну Кара-Хаш деп черинге төрүттүнгөн, үс-чергези оол-дар-биле аңаа балыктап, дайы-неп өскөн.

Михаилдин адазы Артемович Иванович 1942 чылдын июль айда фронтуже эки тура-биле чоруткаш, ол-ла чылдың сен-тябрьда маадырлыгы-биле өл-гөн. Өг-бүлөгө тос кижжи арт-кан. Урууларнын улуу Михаил

ынчан чаа-ла 18 харлап тур-ган. Ол Сарыг-Сеп школазы-нын 8 класын доозуп алгаш, Хараал адазын уургайыга элек-триктеп, радиостеп ажыдап турган. Оон мурнука Кара-Хашка чурттап турган үезинде Кызылдын № 1 школазынын эге класстарынга өөрөнп чо-раан. Бичан амгы үе дег эвес, Бий-Хемин куду сал-биле Кы-зылга чедип кээр, а чанарда чоруйшкан улус эдерилтер азы Черби таварты чадаг-даа ба-зырлар чороан...

М. А. Бухтуевтин шаанна бижинден:

«Т-34» танкынын механик-башкарыкчызы гвардейжи сер-жант Бухтуев социалистиг Ге-рзон чурт дээш тулчуушкун-нарга эрес-дидим болгаш маа-дырлыг чорун көргүскөн. 1944 чылдын июнь 25-те Черны Броды станция дээш тулчууш-кунга танкызынын илчирбеле-ри-биле дайзынны ийн аар үгер-боозун, завод чедир ча-дат-шерини чылча бастырган.

Төзөң чуртуну херээ дээш эш Бухтуев өрттөнип хыл тур-ган танкызы-биле дайзынны бронепоезддын үстүргөн. Гвар-дейжи сержант Бухтуевтин ол маадырлыг чорун бригадала дүргөн бурунгаарлаар аргам берген.

1944 чылдың июль 7-е.
Сандро МААДЫ.